

УДК 330.342

DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-13-2>**Ахновська І. О.**

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9731-3801>

Inna Akhnovska

Vasyl' Stus Donetsk National University

Болгов В. Є.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії та конкурентної політики,
Державний торговельно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0631-302X>

Vladyslav Bolhov

State University of Trade and Economics

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР ЕКОНОМІКИ МАЙБУТНЬОГО

THE INSTITUTIONAL DIMENSION OF THE ECONOMY OF THE FUTURE

Анотація. Стаття присвячена дослідженню інституційного виміру економіки майбутнього. Оскільки інституційний вимір передбачає з'ясування природи інституту, інституцій, інституційної архітектури, інституційної модернізації та інституційної трансформації, у статті досліджено сутність цих понять. Автори систематизують види інституцій та функції інститутів, розглядають відмінності між інституційним середовищем та інституційною архітектурою, а також інституційною модернізацією та інституційною трансформацією. У роботі розкрито концептуальні аспекти структурної політики, розглянуто роль громадянського суспільства і бізнес-спільнот в економіці майбутнього. Розроблено модель інституційного виміру економіки майбутнього, що ґрунтується на діджиталізації та економіці знань, включає врахування факторів зовнішнього середовища, що впливають на інституційну трансформацію та передбачає оцінку за економічними, соціальними, політичними, правовими, процесними та технологічними критеріями. Доведено, що інституційна трансформація є складним процесом, що відбувається під впливом численних зовнішніх факторів, які систематизовані у статті. Авторами виокремлено наступні фактори: політичні, економічні, соціальні, культурні, геополітичні, правові, екологічні, міжнародні, інфраструктурні, кон'юнктурні, природно-географічні, поведінкові, ресурсні, інформаційні, часові, технологічні та технічні. Розглянуто умови Індустрії 4.0 та Індустрії 5.0, а також елементи та специфічні риси середовища економіки знань. Оскільки в умовах економіки знань посилюється роль громадянського суспільства та бізнес-спільнот, окреслено основні концептуальні аспекти їхнього впливу. Наведено основні завдання бізнес-спільнот, які виступають не лише як об'єкти змін, але і як активні суб'єкти, що формують реформи, лобіюють необхідні зміни та забезпечують зворотний зв'язок щодо їхньої реалізації. Предметом статті є процес інституційного виміру економіки майбутнього, об'єктом – механізм інституційного виміру економіки майбутнього. Новизна дослідження полягає у розробці моделі інституційного виміру економіки майбутнього, що передбачає забезпечення переходу до ефективних інституцій у процесі інституційної трансформації та включає такі ключові фактори та умови, дотримання яких свідчить про успішність процесу зміни інститутів у суспільстві.

Ключові слова: інституційний вимір, інститут, інноваційний розвиток, діджиталізація, структурна політика, цифрова трансформація, економіка знань.

Abstract. The article is devoted to the study of the institutional dimension of the economy of the future. Since the institutional dimension involves clarifying the nature of the institute, institutions, institutional architectonics, institutional modernization and institutional transformation, the article explores the essence of these concepts. The authors systematize the types of institutions and functions of institutions, consider the differences between the institutional environment and institutional architecture, as well as institutional modernization and institutional transformation. The paper reveals the conceptual aspects of structural policy, considers the role of civil society and business communities in the economy of the future. A model of the institutional dimension of the economy of the future has been developed, which is based on digitalization and the knowledge economy, includes consideration of external environmental factors that affect institutional transformation and provides for an assessment according to economic, social, political, legal, process and technological criteria. It is proven that institutional transformation is a complex process that occurs under the influence of numerous external factors, which are systematized in the article. The authors single out the following factors: political, economic, social, cultural, geopolitical, legal, environmental, international, infrastructural, conjunctural, natural and geographical, behavioral, resource, informational, time, technological and technical. The conditions of Industry 4.0 and Industry 5.0 are considered, as well as the elements and specific features of the knowledge economy environment. Since the role of civil society and business communities is increasing in the conditions of the knowledge economy, the main conceptual aspects of their influence are outlined. The main tasks of business communities are given, which act not only as objects of change, but also as active subjects that shape reforms, lobby for necessary changes and provide feedback on their implementation. The subject of the article is the process of institutional dimension of the economy of the future, the object is the mechanism of institutional dimension of the economy of the future. The novelty of the study lies in the development of a model of institutional dimension

of the economy of the future, which provides for ensuring the transition to effective institutions in the process of institutional transformation and includes such key factors and conditions, the observance of which indicates the success of the process of changing institutions in society.

Keywords: *institutional dimension, institute, innovative development, digitization, structural policy, digital transformation, knowledge economy.*

Постановка проблеми. Наразі актуальним та необхідним для вітчизняної науки є пошук шляхів повоєнного відновлення України. За роки незалежності нерациональна структура економіки, що була успадкована з радянських часів, ще більше деформувалася, і сьогодні країна суттєво відстає від загальноєвропейських стандартів у сфері структурної політики. Інституційна теорія є одним з найважливіших елементів політики інноваційного розвитку, яка має розкрити особливості інституційних змін в економіці. Традиційний інституціоналізм передбачає, що інститути мають велике значення, оскільки окреслюють напрям суспільного розвитку та задають темп функціонування окремих народів. Емпіричний інституціоналізм обґрунтовує пізнання економічних явищ в межах інституціональної концепції. Неінституціоналізм особливе значення надає становленню і розвитку інститутів та інституційному середовищу.

Поява інституціоналізму спричинена: по-перше, об'єктивною необхідністю розширення меж дослідження індивіда; по-друге, відходом від класичної економічної теорії; по-третє, застосуванням міждисциплінарного підходу до пізнання і розкриття соціально-економічних явищ; четверте – усвідомленням необхідності комплексного застосування підходів до пізнання нерозривного взаємозв'язку між соціальними й економічними явищами та іншими процесами і життєдіяльності суспільства; п'яте – проведенням системних досліджень процесів та явищ у сфері соціально-економічного розвитку. Інституціональна теорія тісно пов'язана з пізнанням сутності категорій «інститут», «інституційна архітектура», «інституційна модернізація», «інституційна трансформація», «інноваційний розвиток», «структурна політика», «диджиталізація» тощо. Тому комплексний підхід до інституційного виміру економіки передбачає поглиблення теоретичних аспектів та розкриття категоріального апарату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інституціоналізм постійно привертає увагу великого кола науковців, що свідчить про інтерес до цієї теми. Так, О. Дідур [3] уточнює поняття «інституційні перетворення» та надає їх класифікацію за наступними критеріями: характером; джерелом виникнення та впливу; обсягом; спрямованістю; механізмом реалізації; рівнем впровадження; ступенем: інтенсивності, участі громадян в перетвореннях, впливу на економічні результати. І. Зрибнева [4] в якості необхідного інституціонального базису забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання розглядає інноваційне середовище. В. Ковальчуком [5] ідентифіковано основні проблеми, які гальмують перехід країни до сталого інноваційного розвитку. Є. Яськов та В. Смесова [10] визначають ключові складові інституційної системи і доводять, що ефективне формування інвестиційного середовища в Україні потребує координації та взаємодії між державними установами, підприємницькими структурами та громадянським суспільством. Систем-

ний аналіз характеристик структурної політики, визначення та надання інституційних рекомендацій щодо участі держави в інноваційному розвитку економіки в умовах воєнного стану та в період післявоєнної відбудови економіки України здійснений В. Осецьким, А. Камінським та В. Куліш [6]. Ю. Радіоновим [7] досліджено етапи розвитку інституціональної теорії та окреслено дискусії щодо тлумачення поняття «інститут».

Незважаючи на великі здобутки, залишається значне коло питань, що потребують подальших досліджень. Так, певні аспекти цієї проблеми ще не отримали належного відображення в економічній теорії, зокрема в якості підґрунтя інституційного виміру економіки майбутнього не розглянуто економіку знань та диджиталізацію, на яку спирається економіка знань у своєму розвитку; не описано фактори впливу на інституційну трансформацію та не чітко окреслено критерії її ефективного функціонування.

Метою дослідження є розробка моделі інституційного виміру економіки майбутнього, що передбачає забезпечення переходу до ефективних інституцій у процесі інституційної трансформації та включає такі ключові фактори та умови, дотримання яких свідчить про успішність процесу зміни інститутів у суспільстві. Для досягнення мети у дослідженні окреслено наступні завдання: розглянути сутність понять «інститут», «інституція»; описати підходи до тлумачення сутності поняття «інститут»; викласти класифікацію інституцій та функції інститутів; розглянути відмінності між інституційним середовищем та інституційною архітектурою, а також інституційною модернізацією та інституційною трансформацією; розкрити концептуальні аспекти структурної політики; описати інституційне підґрунтя, що включає економіку знань та диджиталізацію; розглянути фактори зовнішнього середовища та роль громадянського суспільства і бізнес-спільнот в економіці майбутнього; побудувати модель інституційного виміру економіки майбутнього, що включає критерії ефективності інституційної трансформації.

Виклад основного матеріалу. Розвиток інститутів відбувається як у взаємодії між собою, так і самостійно. У науковій літературі інститут в основному розглядається як: словесний символ; спосіб мислення; результат процесів; фактори виробництва; вірування і поведінки; механізм соціального контролю; тип соціальної структури; інфраструктура взаємодій; набір формальних і неформальних правил; процедури і правила; ринкова культура і менталітет; усталені системи норми; правила поведінки; форма соціального устрою; структурні обмеження; низка правил; стійкі відносини; «правила гри»; стійка впорядкованість норм, правил та звичаїв. З цього виходить, що інститут є звичним способом мислення, яким керуються у своєму житті індивідууми; який успадковується від попередніх поколінь; який проявляється у звичаях, звичках, нормах, принци-

пах, формальних правилах і неформальних обмеженнях, настановах; який організовує, контролює і формує економічні процеси для забезпечення інтересів всіх учасників процесу соціального відтворення. Правила передбачають існування вихідних передумов реалізації цих правил, а також виключення з правил, механізми примусу виконання правил і контролю над їх виконанням. Сутність інституту розкривається через інституції, які регулюють певні сфери суспільного життя та означають тривалі у часі і просторі структури. Інституції можуть втілюватись в інститутах, а інститути потребують відповідних інституцій з метою забезпечення соціально-економічної трансформації. У свою чергу, інституції є більш широким поняттям та можуть бути: базові (фундаментальні стійкі соціальні системи, що характеризуються стабільністю, функціональністю, нормативністю, певною структурою, які організують суспільство, задовольняють його основні потреби, регулюють поведінку індивідумів у ключових сферах), похідні (допоміжні системи, що підтримують основні економічні та соціальні процеси), природні (самостійно сформовані у суспільстві спільноти, що існують без або майже без втручання держави), штучні (спільноти, що потребують догляду, підтримки та контролю для свого функціонування), формальні (офіційні, нормативно закріплені правила й установи, створені для впорядкування), неформальні (суспільні умовності, норми поведінки, традиції, звичаї та групи, що виникають органічно з людських контактів поза офіційними структурами), спонтанні (виникають за симпатіями та спільними інтересами для досягнення певної цілі), жорсткі (вимагають спеціальної ускладненої процедури при зміні), гнучкі (менш стабільні та захищені від швидких політичних змін, більш адаптивні у порівнянні з жорсткими, можуть бути змінені або доповнені), ефективні (забезпечують стабільність, передбачуваність, захист прав, продуктивну діяльність, характеризуються верховенством права, прозорістю, захистом права власності), неефективні (перешкоджають розвитку, створюють невизначеність, сприяють несправедливості, характеризуються відсутністю верховенства права, непрозорістю, нефункціональною бюрократією), еволюційні (виникають і змінюються поступово, шляхом тривалого розвитку, адаптації та накопичення досвіду), революційні (запроваджуються після періоду кризи, швидко, різко, внаслідок цілеспрямованих дій), ендогенні (виникають і розвиваються всередині самої системи як результат внутрішніх процесів, взаємодій і потреб та є природним наслідком еволюції суспільства), екзогенні (запроваджуються, нав'язуються або переймаються ззовні по відношенню до даної системи), інкрементальні (стосуються поступових, невеликих, послідовних змін або доповнень до вже існуючих правил та структур), радикальні (стосуються глибоких, фундаментальних змін, які повністю переосмислюють або замінюють існуючі базові правила, структури чи норми, руйнують стару систему для подальшої перебудови), інституції загального призначення (фундаментальні, комплексні, які стосуються переважної більшості членів суспільства, пронизують різні сфери та забезпечують базову структуру для функціонування всієї системи), інституції спеціального призначення (конкретні, вузько-спеціалізовані правила, організації чи норми, які регу-

люють діяльність певної галузі, професійної групи, видів діяльності чи розв'язують конкретну, обмежену проблему).

Аналіз літератури з цього питання дозволяє зробити висновки, що на сьогодні у науковій літературі присутня плутанина між поняттями «інститут» та «інституція» через неточності у перекладах та існування декількох підходів до тлумачення сутності поняття «інститут», а саме: індивідуалізованого підходу, де інститут розглядається як сукупність формальних організацій, що задовольняють суспільну потребу; холістичного підходу, що розглядає інститут як комплекс правил, принципів, норм, установок, які регулюють різні сфери людської діяльності; інтегрованого підходу, який розуміє під інститутом відносно усталені типи і форми соціальної практики, завдяки яким організується суспільне життя, забезпечується усталеність зв'язків та відносин у рамках соціально організованого суспільства.

М. Штань формулює наступні основні функції інститутів: по-перше, стимулювальна функція, що спрямована на забезпечення справедливих умов для господарської діяльності, мотивацію інвестування та нововведень; по-друге, контрольна функція, що спрямована на попередження виникнення невинуватих преференцій та переваг для окремих компаній; по-третє, захисна, що зосереджена на створенні та захисті конкурентних механізмів там, де вони забезпечать більш високу ефективність використання обмежених ресурсів.

У межах інституціоналізації формуються цілі, завдання, функції та організаційна структура внутрішнього середовища. Прикметник «інституційний» характеризує економічну поведінку суб'єкта і визначає взаємозв'язок інституційних утворень та інфраструктурних складових, у той час як «інституціональний» означає формування інституцій та інститутів у процесі еволюції ринкового механізму. Так, інституційне середовище є сукупністю інститутів та інституцій, що визначають умови діяльності суб'єктів господарювання, а інституційна архітектоніка гармонійно поєднує інститути та інституції в єдине ціле з метою ефективного функціонування всієї соціально-економічної системи; її ключовими характеристиками є глибинна структура, соціальний план, композиція та взаємодія.

Інституційна модернізація ставить за мету проведення єдиної державної політики для зміцнення системної стабільності, підвищення ефективності функціонування інститутів, підтримання ринкової та громадянської довіри, сприяння конкуренції та захисту інтересів інвесторів і споживачів, забезпечення раціонального використання ресурсного потенціалу. Різниця між інституційною модернізацією та трансформацією полягає у масштабі та глибині змін (рис. 1).

Якщо модернізація являє собою оновлення та організаційне, технічне та процедурне вдосконалення чи покращення функціонування існуючих інститутів без зміни їхньої суті, то трансформація передбачає глибоку зміну суті інститутів, їхніх базових правил, цілей, культури та структури з переходом до нової моделі. У той час, як модернізація передбачає адаптацію до сучасних вимог; оновлення; покращення ефективності, продуктивності, якості; часткові зміни, реформи та вдосконалення у межах існуючої системи

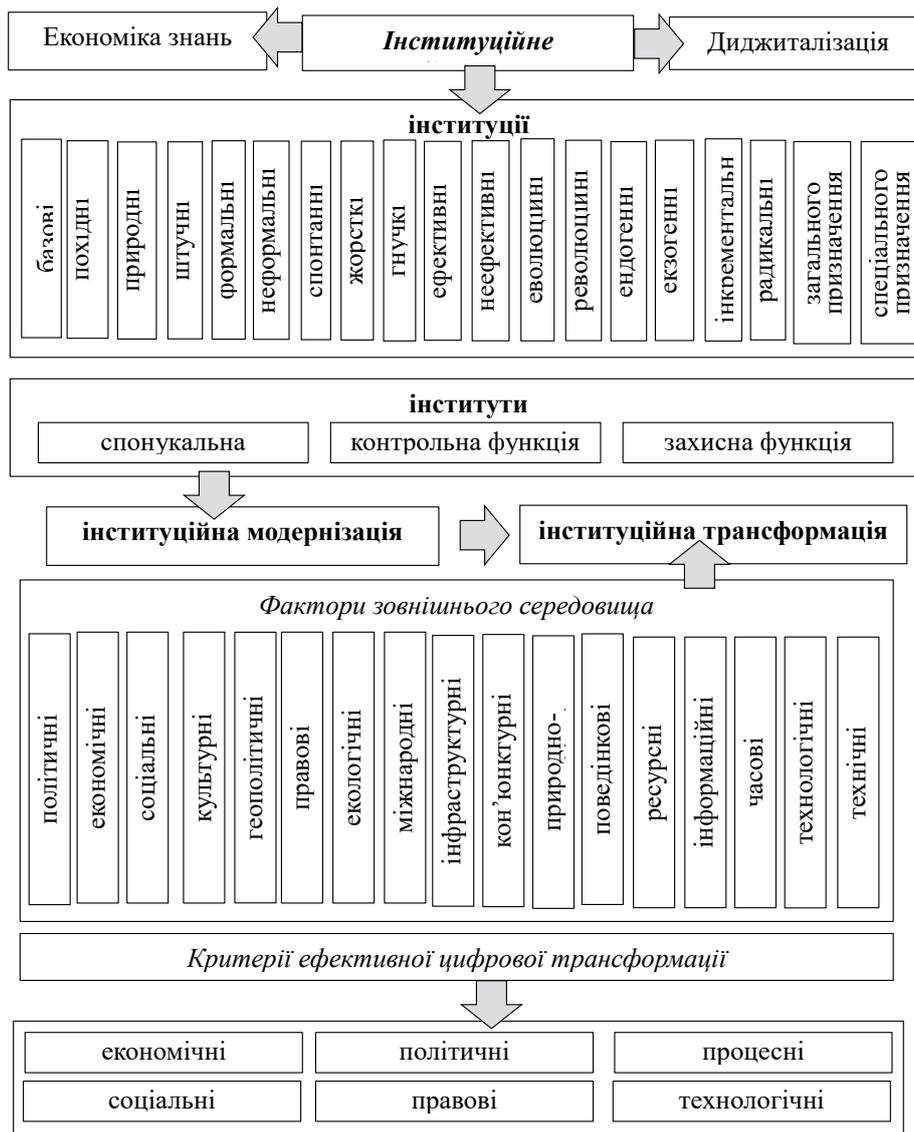

Рисунок 1 – Інституційний вимір економіки майбутнього

Джерело: систематизовано авторами

з метою покращення існуючої або підвищення її ефективності, то трансформація є кардинальною і системною зміною; перетворенням на якісно нове; носить глобальний характер з метою створення принципово нової системи.

Могутнім інструментом інституційної трансформації та модернізації є структурна політика, оскільки вона цілеспрямовано перебудовує суспільство та економіку через державне регулювання у ключових видах діяльності, що сприяє стимулюванню інновацій, перерозподілу ресурсів, розвитку нових галузей, підвищенню конкурентоспроможності та ефективності. Структурна політика впливає через створення нових інститутів та інфраструктури (інноваційні хаби та кластери, цифрова інфраструктура); регуляторні зміни та дерегуляцію (спрощення бізнес-процесів, нові стандарти); перерозподіл ресурсів та стимулювання (податкові пільги, субсидії, фінансування малого та середнього підприємництва); розвиток людського капіталу (освітні реформи, дуальну освіту); інституційні реформи (децентралізацію, судову реформу) тощо.

Як справедливо зазначає О. Соколова [8], сьогодні не існує загальної теорії структурних змін, проте є різні концептуальні підходи, що пояснюють структурні зрушення між трьома основними секторами (первинним, вторинним, третинним) і між галузями всередині цих секторів. В основі міжсекторальних структурних зрушень лежить концепція трисекторної економіки: під впливом цивілізованого прогресу відбувається послідовний перехід провідної ролі секторів від первинного до третинного. Внутрішньосекторальні структурні зрушення ведуть до якісних перетворень у кожному секторі, структури національної економіки у цілому внаслідок послідовної зміни спеціалізації та диверсифікації виробництва.

М. Штань [9] систематизує концепції структурної політики наступним чином: концепція обмеження держави (активне втручання держави відбувається лише у разі, коли ринок неспроможний самостійно усунути структурні дисбаланси); концепція залучення держави (державна розробляє і реалізує довготермінову програму структурної політики); концепція прагматичності

держави (вплив держави на структуру ринку здійснюється на основі урахування потенційних соціально-економічних і політичних наслідків). Оптимальна структура національної економіки дозволяє отримати додатковий ефект від мобілізації факторів економічного розвитку. Інвестиційний ресурс структурної модернізації економіки являє собою систему специфічних елементів, яка здатна забезпечувати самоорганізацію регульованої системи управління. Система забезпечення формування та реалізації інвестиційного ресурсу структурної модернізації економіки включає такі підсистеми: забезпечення резистентності та моделювання траєкторій макроекономічної динаміки національної економіки; трансформація фінансових ресурсів та генерування інвестиційного потенціалу; підвищення інноваційного рівня та ефективності використання інвестиційного потенціалу. Механізм реалізації структурної модернізації економіки являє собою систему заходів нормативного і регулятивного характеру, що здійснюються суб'єктами структурної політики держави шляхом використання відповідних інструментів для забезпечення взаємозв'язку між її складовими та їхнього впливу на інвестиційний розвиток країни.

Результатом реалізації державної структурної політики має бути реформування всієї економічної системи, яке впливає на основні макроекономічні пропорції та структурні зв'язки, а також формує структурні взаємодії національної економічної системи із системою світового господарства. Відсутність структурних диспропорцій є передумовою сталого економічного розвитку. Концепція інституціонального аспекту структурної політики являє собою не лише регулювання економічних процесів на макроекономічному, виробничому, галузевому рівнях, а й зміну економічної моделі в цілому.

Процес структурних трансформацій носить системний характер і має визначальний вплив на формування подальших тенденцій розвитку, тож доцільно одночасно здійснювати структурні реформи. Структурні зміни також вимагають інноваційного розвитку, який впливає на модернізацію економіки і підвищення конкурентоспроможності та забезпечує ефективність інформаційного обміну. В економічній літературі інноваційний розвиток здебільшого розглядається як шлях, процес, розвиток, здатність до розвитку, система, зміни, шлях, відносини, джерело перетворень. Отже, інноваційний розвиток є складним та безперервним процесом, що вимагає гнучкості та постійної адаптації стратегії розвитку національної економіки у відповідь на зміни в зовнішньому середовищі.

На думку І. Зрибневої [4], інноваційне середовище є поєднанням внутрішнього середовища і зовнішніх умов, а певний стан інноваційного середовища являє собою інноваційний клімат. Такий стан інноваційного середовища визначається, з одного боку, сукупністю сформованих умов, а з іншого боку – здатністю використовувати дані умови для отримання необхідних (цілевих) результатів. Інноваційне середовище, у свою чергу, розглядається з позиції соціального підходу (як сукупність правових, матеріальних, фінансово-економічних, політичних, духовних умов існування, формування взаємодіючих індивідів, соціальних груп, інститутів, культур, що забезпечують розробку нововведень і подальшу їх трансформацію

в нововведеннях); діяльнісного підходу (в якому інноваційне середовище розуміється як певне соціально-економічне, організаційно-правове і політичне середовище, що склалося і забезпечує розвиток інноваційної діяльності); середовищного підходу (що розглядає інноваційне середовище як поєднання внутрішнього і зовнішнього середовища учасника інноваційного процесу). І. Біла, В. Посна та О. Шевченко [2] стверджують, що під час визначення стратегії відбудови економіки України потрібно зважати на її національні особливості, зокрема слабку розвиненість високотехнологічних підприємств та видів діяльності, значне фізичне і моральне зношення виробничого потенціалу більшості промислових підприємств, недостатнє фінансування інноваційного сектору економіки, структурну розбалансованість, сировинну експорієнтованість, низький рівень конкурентоспроможності. Відтак повсюдна відбудова України має бути спрямована на кардинальну зміну структури економіки, перехід від аграрно-сировинного до індустріально-інноваційного типу відповідно до концепції Індустрії 4.0.

На сьогодні більшість суб'єктів підприємництва в Україні все ще працюють на рівні Індустрії 3.0, лише намагаючись інтегрувати окремі елементи Індустрії 4.0, яка фокусується на автоматизації та цифровізації виробничих процесів, де люди фактично вилучаються з них, а на передній план виходить взаємодія машин та систем. На відміну від неї, Індустрія 5.0 робить акцент на партнерстві людини та машини, де машини не замінюють людей, а доповнюють їх, роблячи роботу ефективнішою, безпечнішою та легшою, а також спирається на принципи людиноцентричності, стійкості, циркулярного виробництва, інтелектуальних систем.

Важливим чинником розвитку суспільства є інформація. Взаємозв'язок між об'єктами та суб'єктами суспільства опосередковується диджиталізацією, яка призводить до виникнення якісно нової форми інституційної взаємодії держави, бізнесу та громадян, де реалізуються інформаційно-комунікативні технології. Перешкодами для диджиталізації є відсутність організаційної координації та інтернет-інфраструктури. Центральним елементом інноваційного розвитку є дифузія нових знань, а в економіці майбутнього найважливішу роль грає інтелектуальний капітал. Оскільки філософія економіки знань передбачає посилення значення самоврядування, самоорганізації та лібералізації економічних відносин на фоні загальної децентралізації, у сучасних умовах формується нове середовище економіки знань, що мають враховувати у своїй діяльності всі суб'єкти господарювання. Умови диджиталізації перетворюють знання на критично важливі фактори виробництва, що сприяє розвитку економіки знань. Диджиталізація кардинально змінює економіку знань, перетворюючи знання на ключовий капітал через прискорення доступу, генерацію та поширення інформації, створення цифрових платформ для навчання і співпраці, автоматизацію та появу нових професій і підвищення ефективності інновацій та бізнес-процесів, роблячи її більш динамічною, глобальною та орієнтованою на дані та цифрові навички.

Основними елементами економіки знань є: відмова від економіки винищення та експлуатації природи; знання в якості головного економічного ресурсу; максимально вільний доступ до інформації та знань; перева-

жання у структурі економіки сфери послуг та перехід вертикально інтегрованих структур до мережових організацій. Специфічними рисами зовнішнього середовища економіки знань є: розширення співробітництва держави з бізнесом у сфері ініціювання розробки та освоєння інновацій; зростання впливу науки на формування соціально-економічних відносин у суспільстві; швидкий обмін знаннями у глобальному просторі; високий рівень суспільного контролю за державними витратами; формування глобального інформаційного простору; легка мобільність висококваліфікованої робочої сили та її концентрація у великих містах; підвищення наукоємності продукції, інтелектуалізація виробничих, економічних та соціальних процесів; часткове позбавлення економіки обмеженості ресурсів; можливість опанування збутом на різноманітних регіональних ринках; можливість мінімізації трансакційних витрат.

Важливою характеристикою інституційних перетворень є поєднання механізмів системної модернізації суспільства з механізмами структурної політики. В умовах економіки знань посилюється роль громадянського суспільства та різноманітних об'єднань експертів з подібними цілями, завданнями чи інтересами. Наразі це явище має скоріше хаотичний характер, не відстежується динаміка кількості та майже не аналізується механізм функціонування бізнес-спільнот, проте за своєю потребою і масштабністю цей рух охоплює практично всі сфери людської діяльності. Мінливі умови (криза, пандемія, війна) вимагають постійної адаптації суб'єктів господарювання, які потребують не лише державного регулювання, а й порад та обміну досвідом. У нагоді стає гнучка неформальна організація в якості бізнес-спільноти (бізнес-клубу, бізнес-об'єднання, бізнес-ком'юніті, підприємницької спільноти, бізнес-співтовариства, клубу підприємців). Основними завданнями бізнес-спільноти є: нетворкінг, пошук бізнес-партнерів, інвесторів та клієнтів, створення інформаційного простору, об'єднання зусиль для спільних змін у бізнес-середовищі та лобювання інтересів, створення майданчика для розміщення і просування комерційних пропозицій, розвиток екосистеми власної справи, зниження ризиків, зміцнення впливу підприємництва на розвиток регіону, організація зустрічей, бізнес-ланчів, тренінгів та фокус-зустрічей для обміну досвідом, аналізу кейсів та генерації сценаріїв для розв'язання актуальних питань, підтримка в пошуках фінансування, розвиток soft skills організація дозвілля, створення середовища можливостей, розвиток України як потужної демократичної країни, формування позитивного іміджу міста [1].

Завдяки інституційним підходам розширились межі аналізу взаємодії між громадянськими інститутами. Сьогодні концепція громадянського суспільства невід'ємна від поняття свободи. Громадянське суспільство є сферою об'єднань вільних та автономних осіб. Крім того реалізація ідеї громадянського суспільства передбачає самовизначення громадян як активних суб'єктів політичного життя, соціально-економічного розвитку; появу неурядових організацій та громадських об'єднань, метою яких є реалізація спільного блага; а також створення горизонтальних міжособистісних відносин на основі принципів рівності, поваги та відповідальності.

Слід зазначити, що кожна країна має власні специфічні риси, традиції, історію, що впливає на її розвиток. Вивчаючи досвід інших країн, враховуючи власний історичний досвід, аналізуючи зовнішнє нестабільне середовище та впроваджуючи найкращі практики, наша країна у своєму повоєнному відновленні зможе побудувати нову економіку.

Висновки. Інституційний вимір дозволяє розглянути економіку майбутнього в ракурсі з'ясування її структурних і функціональних властивостей. Побудова економіки майбутнього потребує структурної трансформації нашої країни, відновлення інфраструктури, формування зваженої інноваційної стратегії, а також кардинальних змін внутрішніх взаємозв'язків складових економічної системи. Запропонована у роботі модель інституційного виміру нової економіки передбачає в якості критеріїв: по-перше, економічні. Так, якщо нові інститути сприяють стійкому економічному зростанню, зокрема ВВП, продуктивності праці, інноваційному розвитку, то інституційна трансформація є успішною. Ефективні інститути зменшують витрати часу та ресурсів на укладання угод, пошук інформації, забезпечення виконання контрактів, тобто сприяють зниженню трансакційних витрат. Показником довіри бізнесу до нових правил гри є зростання інвестицій, що призводить до підвищення конкурентоспроможності національних суб'єктів господарювання. По-друге, політичні та правові фактори, зокрема верховенство права. Нові інститути мають забезпечувати рівність перед законом, незалежність судової системи та надійний захист прав власності. Трансформовані інститути мають бути сприйняті більшістю населення як справедливі та обов'язкові до виконання і характеризуватися високим рівнем довіри. Ефективна трансформація передбачає підзвітність, прозорість та системне зменшення корупційних ризиків і практик. По-третє, соціальні критерії, зокрема покращення якості життя, зростання соціальних стандартів, соціальну згуртованість та рівність можливостей. Четверте – процесні критерії, що ілюструють те, як саме відбувається інституційна трансформація та передбачають інклюзивність (тобто залучення всіх зацікавлених сторін до процесу розробки і впровадження змін), адаптивність та гнучкість до факторів впливу мінливого зовнішнього середовища. Прямим показником якості нових інститутів є рівень особистої, політичної та економічної свободи. Про наявність дієвих механізмів впливу фізичних та юридичних осіб на прийняття рішень та запобігання зловживанням владою є активність громадянського суспільства та розвиток бізнес-спільнот. П'яте – технологічні фактори, оскільки ефективна інституційна трансформація передбачає створення такої економіки майбутнього, яка не лише наздоганяє світові технологічні тренди, але й активно використовує їх для власного розвитку. Квінтесенцією сучасного технологічного прогресу є розвиток штучного інтелекту (ШІ) та стартапів, наявність ІТ-інфраструктури, якість освіти. Отже, подальші дослідження будуть присвячені розгляду ШІ як ключового індикатора успіху інституційної трансформації, його впливу на продуктивність праці й економічне зростання та здатності країни інтегрувати ШІ в усі сфери життя, що і є прямим показником інституційної готовності до майбутнього.

Бібліографічний список:

1. Ахновська І., Болгов В. Управління людським капіталом бізнес-спільноти в умовах економіки знань. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-64>
2. Біла І., Посна В., Шевченко О. Інноваційний розвиток як чинник повоєнної відбудови економіки України. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2023. № 8 (1). С. 10–16. DOI: <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2023.8.1.10-16>
3. Дідур О. Сутність і види інституційних перетворень та їх вплив на розвиток аграрних підприємств України. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-116>
4. Зрибнєва І. Інноваційне середовище як необхідний інституціональний базис забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів інноваційного підприємництва на основі оціночних результатів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. № 35. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2021-35-18>
5. Ковальчук В. Аналіз тенденцій інноваційного розвитку національної економіки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-33>
6. Осецький В., Камінський А. Системний характер інституційних перетворень структурної політики інноваційного розвитку економіки України. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Серія Економіка*. 2024. №2 (225). С.51–60. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2024/225-2/5>
7. Радіонов Ю. Інституціональна теорія в розвитку економічної науки. *Економіка України*. 2021. № 4. С. 30–50. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.04.030>
8. Соколова О. Світовий досвід формування і реалізації державної структурної політики: моделі та тенденції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. № 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2021-37-13>
9. Штань М. Теоретична концептуалізація структурної політики держави. *Економіка та держава*. 2021. № 10. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-90>
10. Yaskov Ye., Smiesova V. The impact of the institutional environment on the investment attractiveness of the national economy: international experience. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2025, № 4. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2025-4/206>

References:

1. Akhnovska I. & Bolhov V. (2023). Upravlinnia liudskym kapitalom biznes-spilnoty v umovakh ekonomiky znan [Human capital management of the business community in the conditions of the knowledge economy]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, vol. 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-64>
2. Bila I., Posna V. & Shevchenko O. (2023). Innovatsiyni rozvytok yak chynnyk povoiennoi vidbudovy ekonomiky Ukrainy [Innovative development as a factor in the post-war reconstruction of the economy of Ukraine]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Ekonomichni nauky – Scientific notes of the NaUKMA. Economic sciences*, vol. 8 (1). P. 10–16. DOI: <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2023.8.1.10-16>
3. Didur O. (2024). Sutnist i vydy instytutsiinykh peretvoren ta yikh vplyv na rozvytok ahrarykh pidpriemstv Ukrainy [The essence and types of institutional transformations and their impact on the development of agricultural enterprises in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, vol. 65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-116>
4. Zrybniieva I. (2021). Innovatsiine seredovyshe yak neobkhidnyi instytutsionalnyi bazys zabezpechennia konkurentospromozhnosti sub'iektiv innovatsiinoho pidpriemnytstva na osnovi otsinonychkh rezul'tativ [Innovative environment as a necessary institutional basis for ensuring the competitiveness of subjects of innovative entrepreneurship based on evaluation results]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, vol. 35. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2021-35-18>
5. Kovalchuk V. (2023). Analiz tendentsii innovatsiinoho rozvytku natsionalnoi ekonomiky [Analysis of trends in innovative development of the national economy]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-33>
6. Osetskyi V. & Kaminskyi A. (2024). Systemnyi kharakter instytutsiinykh peretvoren strukturoi polityky innovatsiinoho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Systemic nature of institutional transformations of the structural policy of innovative development of the economy of Ukraine]. *Visnyk KNU imeni Tarasa Shevchenka. Seriya Ekonomika – Bulletin of KNU named after Taras Shevchenko. Economy series*, vol. 2 (225). P. 51–60. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2024/225-2/5>
7. Radionov Yu. (2021). Instytutsionalna teoriia v rozvytku ekonomichnoi nauky [Institutional theory in the development of economic science]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, vol. 4. P. 30–50. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.04.030>
8. Sokolova O. (2021). Svitovyi dosvid formuvannia i realizatsii derzhavnoi strukturoi polityky: modeli ta tendentsii [World experience of formation and implementation of state structural policy: models and trends]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, vol. 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2021-37-13>
9. Shtan M. (2021). Teoretychna kontseptualizatsiia strukturoi polityky derzhavy [Theoretical conceptualization of the structural policy of the state]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the state*, vol. 10. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-90>
10. Yaskov Ye. & Smiesova V. (2025). The impact of the institutional environment on the investment attractiveness of the national economy: international experience. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, vol. 4. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2025-4/206>

Стаття отримана: 10.11.2025

Стаття прийнята: 05.12.2025

Стаття опублікована: 26.12.2025